

Олександр ЗАБАРНИЙ

Олександр Забарний – поет, прозаїк, драматург. Заслужений працівник Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Автор 14 книжок поезії, драматургії та прози. Член НСП та НСЖ України.

ЗАГАРТОВАНІ ГОРЕМ

(оповідання з циклу «Невигадані історії про війну»)

**«Розум багатіє від того, що він одержує,
Серце – від того, що воно віддає»**

Віктор Гюго

Літо бавилося дощами... Пустотливий липень, як невігуляний хлопчисько, полюбляв тішити нас сонцем, яке поступово переростало в спеку, а по обіді щедро одаровував зливою. Короткочасною, нетривалою, але справжньою повноводною зливою... За якихось хвилин двадцять земля, не в силах поглинути щедру вологу, повертала її назад невеликими жвакими потічками. Так тривало з пів години, а потім знову вмикалася спека. І вже до самого кінця дня + 35 і не нижче, а тому і надвечір'я приходило спітнілим. Воно навіть і не приходило, а приповзало, як натомлений дачник після денного копирсання на городі.

Горіло все..., а тому доводилося рятувати. Особливо жаль було огірків висаджених безпосередньо у ґрунт. Вони, не дочекавшись рятівної

ночі, чорніли прямо на грядці після кількогодинної спеки. Та я мужньо боровся за їхнє спасіння, розкриваючи та накриваючи грядки великим полотнищем агротканини, яку кидав тут-таки, на городі, для зберігання вологи...

Отож злива заставляла мене у роботі, щедро поливаючи, як і ті уславлені ніжинські «гурки». А потім я засмагав на сонці..., одночасно висушуючи вичахлі від вологи шорти. З одягу на мені були лише вони, бо грядку доводилося накривати вже під кінець зливи.

Саме так і гаяв я дні своєї щорічної профспілкової відпустки. Йшов третій рік повномасштабної війни, а тому про відпочинок на морі годі було і мріяти... Кляті вороги люто бомбили Київ, Полтаву, Кременчук... Але шлях їхніх «Шахідів» та «Іскандерів» пролягав через Ніжин, а тому «повітряні тривоги» були частими і кількогодинними. Наші загони ППО працювали досить потужно і ефективно, збиваючи їх десятками. А я, нехтуючи безпекою, стояв посеред городу, спершись на заступ, вдивлявся у небо, спостерігаючи, як наш гелікоптер ганяв їхніх «пацюків», знищуючи їх ще там, у повітрі, і подумки коментував бій. Не стану озвучувати ці думки..., переважно це була не нормативна лексика. Такою була моя війна.

У ЛІКАРНЯНОМУ ЛІЖКУ

Я таки достоявся на городі... Дощ, вітерець, рятівне сонечко, обсищення на свіжому повітрі таки довели мене до лікарняної палати. Після тижневого «бухикання» я звернувся до знайомої лікарки. Обстеживши мене, вона коротко діагностувала: «Двостороннє запалення легенів. Негайно лікуватися». Так я і потрапив у першу палату «інфекційки» місцевої лікарні. «Чому в інфекційну?» – запитаєте ви. Та вільних місць ані в терапії, ані в кардіології не було. Війну переживає кожен за власним сценарієм, який підготувала йому доля і війна, але, на превеликий жаль, у більшості випадків він закінчується у лікарні... Отак і я став одним із героїв цієї оповіді, яку хочу переповісти тобі, мій любий читачу.

Далі майже все розвивалося за сюжетом добре відомого за радянських часів роману Нодара Думбадзе «Білі прапори». Коротко нагадаю... Доля таки вичавила і довела до кардіологічної палати трьох головних героїв: письменника, священика і чабана. І перед тим, як поступитися смерті, так би мовити, «викинути білі прапори», вони лежать і розмірковують про сутність життя... Цікавий роман, раджу усім прочитати, якщо застанете у книгозбірні. А я повернуся до власних реалій... Отож у палаті нас виявилось шестеро: троє Сашків, двоє Андріїв і Олег.

ОЛЕГ

Як викладач із сорокарічним досвідом я досить добре навчився розбиратися у людських особистостях. «На віку набачився усякого...», – як кажуть у народі. Та й з культурою спілкування у мене начебто було все гаразд. Але Олег мені спочатку не сподобався...

Мій ровесник..., зовні непоказний, але якийсь метушливий, не за віком рухливий і що головне – гучний, громогласний, гамірний. Якщо він розмовляв, у палаті інших не було чути. Він був «неформальним лідером» нашого гурту за визначенням психологів. Диктував усе і всім... Санітарочкам – щодо порядку в палаті; медсестрам – щодо постановки крапельниць; лікарям – щодо..., втім лікарям він від зауважень утримувався. Була спроба, але наша мила Наталія Вікторівна на його закид зняла окуляри, промасажувала втомлені очі і коротко обрізала: «Випишу!». Олег замовк і вже більше ніколи не повторював таких дурниць.

За професією Олег був фермером. Мав кілька десятків гектарів землі десь на Борзнянщині. Обробляв її сам, ... тобто з родиною. Та ще забезпечував роботою кілька односельців. Війна..., складні часи, та й з оплатою позик сутужно. Не вистачає готівки... Та й де та підтримка сільського виробника? Хіба що на паперах Верховної Ради, та й то, зачасту, в проектах.

Дізнавшись, що я працюю в університеті, він одразу дав мені псевдо – «професор» і зачислив на військовий манер «до лав побратимів». Хоча сам він до війська ніякого відношення не мав (навіть свого часу в лавах Радянської Армії не перебував, бо був під опікою старих діда з бабою). Про це він мені сам особисто розповідав... А жаль, бо старшиною, ба навіть прапорщиком, він був стовідсотковим. Мо' й життя тоді б трохи в бік звернуло... Але вже як є, так і є... Про свою долю завжди розповідав весело і з гумором. Народився він у мальовничому поліському селі від великої любові. Батька свого не знав, бо той утік з села ще до його з'яви на світ. Про «матінку-зозуленьку» у своїх спогадах згадував скептично: «А та хвойда, ледь мені виповнилося три рочки, кинула мене на руки батьків, пристарілих діда з бабою, та й подалася у світи... Де вона, що з нею – достеменно не знаю і не відаю... Та чи й жива ще? Спочатку дід з бабою були моїми опікунами, а по повноліттю вже я за ними оформив опіку. Ось так і жили!».

Освіту отримав у школі-інтернаті задовго до того, як у ній навчався наш відомий «депутат-правдолюб» Олег Ляшко. А тому слово «скотиняки» вживав часто і доречно. Певно міцно воно увійшло у шкільний обихід.

За радянські часи працював водієм, лісничим, керував бригадою і лісовою дільницею. Одним словом тямуща і працююча людина. Лідером

нашої палати він став завдяки часу перебування в ній... Олег хворів уже більше двох тижнів, лікував бронхіт, який поступово, але стрімко сповзав до легенів. Побоювалися найгіршого, а тому лікували «на совість». «Як за радянських часів» – любив підкреслювати сам Олег.

Він був палким поборником Радянського Союзу і радянських часів. Поборник, певно у цьому розумінні, не зовсім влучне слово. Точніше, він був «фанатом СРСР» і насправді жалкував за його розпадом. Переконати в протилежному його ніхто не зміг. А я от спробував, та й певно марно..., бо це лишень ставало приводом до наших гучних дебатів на підвищених нотах із однаковим нічийним кінцевим результатом. Утомлені суперечками ми відкидалися на подушки, діставали рушники і починали відкашлюватися, як старі діди. Сестрички міряли нам температуру, вечеряли і починали знову:

– «Професоре» (це до мене), от ти кажеш, що була у ті часи протекція, блат, приписки, кумівство... То де воно ділося? По-іншому назвали – «корупція», «незаконне збагачення», «відкат». Та зараз крадуть куди більше! Війна, а вони плитками головні вулиці вимощують, фонтани запускають. Воно ж зрозуміло, начебто для людей, але ж є ще ж модне слово «відкат», а з цим як бути? Накрався, поділився та й перевівся на інше місце роботи. А як піймали – вибачився, «підмазався» та й продовжуєш працювати далі. Що не було, скажете? Так всі у палаті підтверджують, що було ж таки... Вийди на вулицю, запитай у першого-ліпшого зустрічного і той підтвердить, що було ж таки. А справа обраного нами депутата Гунька не яскравий приклад?! Мільярдами крадуть! Мільярдами! Скотиняки!

Так якщо я у ті «золоті часи» комусь і дав із власної кишені кілька сотень, так за те був упевнений, що діло буде зроблене. Для прикладу, бідкався один з директорів шкіл з нашого району, що вчасно не може вугілля для опалення школи завезти, а вже ж зима на носі... Так я йому ідею підігнав: «Постав, мовляв, перед школярами завдання, щоб металобрухт до школи позносили». Дітлахи назносили залізяччя, матір Божа! Частину облікували, оформили через бухгалтерію, а частину готівкою взяли... Я ту готівку заніс кому треба, і через тиждень вугілля було завезено до шкільної котельні. «Кримінал!» – ти почнеш гукати!

– Звичайно ж кримінал, порушення закону. – погодився я.

– А я себе злочинцем не вважаю. Так хабар дав, але ж і діло зробив: держава отримала металобрухт так необхідний для нашої металургійної промисловості у повному обсязі. «Азовсталь» працювала на повну потужність... Ех, такого промислового гіганта розікрали, роздербанили... Та головне, діти отримали вугілля і всю зиму навчалися у теплих класах. То який же я злочинець, тебе питаю?

– Звичайний хабарник, – коротко відрізав я.

– Хабарники – той, хто брав, та той, хто навмисно відтягував поставання паливом. А я лише гроші передав.

– Так за законом же відповідальність одна, – не згоджувався я.

– А ти от запитай у побратимів, на чиєму вони боці? На моєму, чи на боці закону?

– Не буду втягувати друзів у суперечку і так зрозуміло, що закон для всіх має бути один.

– А тепер ти це скажи отим лайдакам з Міністерства оборони, які у час війни для солдатів яйця по сімдесят копійок за штуку закупували. Мільярдна оборудка... і ніхто не покараний. А пенсіонери у моєму селі зі своєї мізерної пенсії копійки останні донатять на потребу ЗСУ. А влада мільярдами краде!

– Згоден, – мляво відреагував я. – Але справа гучна, оприлюднена в ЗМІ та Інтернеті. Ведеться слідство... Розберуться, буде суд. Когось обов'язково покарають!

– Ти правильно сказав «когось». Знайдуть якогось «полковника-відбувайла», дадуть йому років десять, а через чотири випустять. Що скажеш, такого не було? Така вже у нас система, такий прокурорський нагляд.

– Ти правильно сказав «система», – пожвавішав я. – А від кого вона у спадок дісталась? Чи не від СРСР? Пам'ятаєш «бавовняну справу» в Узбекистані? Мільярдами доларів крали! А покривало республіканське ЦК на чолі із товаришем Рашидовим...

– Та це ж від людини залежить, – завівся Олег. – Он Щербицький Володимир Васильович коли помер, то на його зберігальній книжці залишився спадок – 18 карбованців і 62 копійки... До чого тут партія? У нас у колгоспі партійними були кращі комбайнери, водії, механіки, доярки, ланкові...

– Голова колгоспу, голова сільради, головний інженер, агроном... – продовжив я.

– Так, і вони звичайно були, – погодився Олег. – Треба ж було комусь керівництво здійснювати та організовувати роботу.

Нова суперечка почала набирати обертів. Зупинив її Андрій-старший: – Хлопці, чаю хочеться. Не гріх би горло прогріти. Олеже, сходи до санітарочок, ти у нас найбільш красномовний, попрохай хай кип'ячу дадуть. Поп'ємо чайку, а потім досперечаєтесь. Згода? Бо вже не сила, так у грудях холодно. В доказ він натягнув простирадло аж під саму шию. Видко, що йому й справді було зле. Мій опонент буркнув щось на зразок: «Власний чайник треба мати», але ж все-таки підвівся і попрямував до сестринської. І вже за мить у коридорі було чути його дзвінкий, але

ж гучний голос: «Красуні, кип'ячем не побалуєте!» Андрій-молодший жваво підхопився і «злітав» до найближчої крамниці, закупив заварку, печиво, цукерки...

– Скільки ми тобі винні? – ніяково запитав я.

– А пусте, це – спонсорська допомога... – жартома відмахнувся він.

– А мо' й справді скинемося на електочайника? – запропонував Сашко-молодший. – Щоб не просити кожного дня. Невідомо скільки нам тут ще лежати...

– Я за, – підхопив ідею я.

– Та ми всі не проти, – резюмував Андрій-старший. До кімнати повернувся Олег. Він був у доброму гуморі, обцілований сестричками, і приніс повний чайник кип'ячу. Чаювали ми у той вечір знатно, а до політики уже не поверталися. Засинали за розпорядком, бо чергова сестричка о десятій вимкнула в палаті світло ще й порахувала наші сиви, розкидані на подушках голови.

* * *

На наступний день, по обіді, Олег приніс новий, щойно куплений електочайник «Panasonic». Підійшов до мене, простягнув пакунок:

– Тримай, професоре! Ти останній будеш виписуватися..., лишиш потім у палаті для прийдешнього покоління. Хай чаюють та нас згадують.

– Чому не сказав, куди йдеш? Ми б гроші зібрали.

– А, пусте... Своїх вистачило.

– І все ж, скільки ми винні? – не вгавав я.

– Нічого. Вважай, що це спонсорська допомога. І давай припинимо оці дрібничні розмови.

– Як знаєш, – відповів я. – А що знову про політику?

– Про політику увечері. Після чаю, – він посміхнувся і дружно потис мені руку. Так воно і сталося...

У нас було ще кілька таких диспут-вечорів, які подобалися нашим хлопцям з палати. Політ-шоу.. А потім Олег виписався, достроково...

На прощання сказав: «Гречку час збирати, щоб не обсіпалась. Та й картопля вже на підході... Я ж обіцяв нашим хлопцям із тероборони передати в клунках. А ти, Вадимовичу, не ображайся. Бо за СРСР хороші були часи. Я переконаний у цьому, ми за ними ще пожалкуємо. Хоча зрозуміло вже, що час назад не повернеш. Бувай, друже, мо' ще зустрінемося...

– Бувай, Олеже, бережи себе, слідкуй за здоров'ям.

– Та якось буде, головне війну пережити, щоб малою кров'ю...

– А це вже, як Господь дасть.

Чудовий таки у мене товариш Олег, хоча і з радянського минулого.

САШКО-МОЛОДШИЙ

Олександром – старшим у нас у палаті величали Сашка-майстра. І хоча ми були ровесниками за віком, мені довелося задовільнитися званням середульшого, оскільки до лікарні я потрапив останнім.

Сашко-молодший лікувався уже давно., мо' з місяць, лікував одразу все: тиск, серце, легені. Як говорять у народі: «Прихопило поповній». А все клята війна. Нікому спокою немає.

До війни Сашко був здоровим, як дозрілий дубок, – міцний, статний, кременний. Працював начальником охорони у якомусь продвинутому агрохолдингу. Мав спеціальну підготовку, зрозуміло... У минулому він чекіст, лейтенант КДБ за старих часів... Довелося попрацювати і в СБУ до вилуги, звільнився майором.

Попередня робота сформувала у нього певні риси вдачі: був мовчазним, вдумливим, внутрішньо заклопотаним, зосередженим на власних проблемах. Родом був із Вінниччини. Та службова стежка привела його аж до Бахмача, що на Чернігівщині. Вдома мав дружину, сина і доньку. Любив їх міцно. Біля серця тримав. Та що то значить батьківська любов для юнака, коли навіть материнська не зупиняє, не втримає...

Був його Юрась студентом, навчався на інженера. Закінчив весняний семестр в університеті у той злощасний двадцять другий рік, та й подався добровольцем до війська Батьківщину захищати. Батьку сказав лише: «Ти мене зрозумієш». Так, батько усе розумів, але ж рідна кровиночка... Зупиняти не став, та переживав тяжко. «Моліться за нього», – сказав своїм дівчатам, а сам подався до військкомату. Але медики були неблаганними – вік, тиск, проблеми з серцем..., не взяли.

Ось тоді й подався на заробітки, щоб сім'ю якимось підтримати. Бог сина милував, за пів року боїв аніякої подряпини, жодного синця. Та на весні сталося лихо... Поранило Юрася. Куля втрапила у плече і застрягла між лопатками. Допоки з «нуля» виносили, багато крові втратив. Зслаб зовсім. Але, спасибі Богу, врятували... Живий. У Дніпрі, в госпіталі. Вже зібралися відвідувати. Так нове лихо... У батька інсульт. Не витримала страждання батьківська душа, вибухнула кров'яною піною. Ось так і потрапив Сашко до лікарні в Ніжині. Проїшов майже усі відділення: лікувався у неврології, згодом у кардіології, а останній місяць щось зле трапилося із легеньми. Отак і втрапив до нашої палати. Спасибі Богові, мову потроху відновили, відпустило і руку, а от що з душею робити? Болить вона за сином... Той поки що у госпіталі, на реабілітації, але ж скоро комісія, що вона встановить. Про домівку син і слухати не хоче. Поривається до своїх, до побратимів... Геть забрав у батька сон.

Сашко за натурою неговіркий, та ще й роки відповідальної роботи навчили мовчати, але якось у приватній розмові сказав мені:

– Я все можу зрозуміти і досягнути: велику політику, державницькі інтереси, російський шовінізм, геополітичні забаганки.. Одного не можу второпати, як так швидко люди стали ворогами? Ще ж вчора клялися у дружбі, а вже вісім років поспіль готували план захоплення Криму. Готувалися до війни. Значну частину своєї військової служби я прослужив у Росії – Красноярськ, Казань, Уфа... Мені видавалося, що у нас радянський народ – дуже міцна і злагоджена родина. І от маєш! Виявляється, усе це були ідеологічні побрехеньки. Ніякої радянської спільності не існувало. Були лише великодержавницькі забаганки. Як там у Шевченка: «На всіх язиках все мовчить, бо благоденствує...». Отак, за телячим мовчанням і втратили ми українську державу. А тепер діти кров проливають, щоб її відродити та й ще захистити. Молоду кров.

Він замовк. Мовчав і я, а що міг я сказати згорьованому батьківському серцю. Тут жодні слова недоречні. Та й навіщо це, адже людина дійшла до всього цього своїм розумом і своїм серцем. Лише напівжартома запитав:

– Тезко, а якби ти нині зустрів когось із співробітників з Красноярська чи Казані. Руку б тиснув?

Він хижко посміхнувся і відповів: «Була б зброя, стріляв би без вагань». От і добре, от і порозумілися.

АНДРІЙ-СТАРШИЙ

Андрій долею чимось схожий з Олегом. Народився у невеличкому селі на сході Ічнянщини, яке з усіх боків обступили ліси. Берези і сосни правили йому за іграшки, коли він ще немовлям з колисочки уважно спостерігав за світом. Ріс змалечку з бабою та дідом... Мати, народивши його, кинула напризволяще та й подалася із заїжджим далекобійником з Херсона, коли той приїхав обмінювати кавуни на картоплю. Ото тільки її й бачили...

За батька у Андрія був дід, який навчав його всьому, що знав сам. Посміхався собі в сиві вуса та все приказував: «Учись, онучку, його за плечима не носити». А ще дід навчив Андрія слухати і шанувати ліс. «Ліс – батько наш! Він і зігріє, і прогодує». Андрій слухав дідову науку і по краплиночці вбирав у своє ество...

Прийшов час, віддали Андрія у науку, до школи-інтернату «у Прилуку», як казала бабуса. Навчався не дуже щоб, але був старанним. Дуже любив приїздити додому на канікули. З рання і до вечора у лісі...

Після восьмирічки подався до столиці, прилаштувався у ПТУ при заводі імені Івана Лепсе. Закінчив успішно та й подався до війська.

Можна сказати пощастило, служити довелося на західному кордоні, на пропускному пункті залізничної станції Чоп. До служби ставився сумлінно, як і годиться «Відміннику бойової та політичної підготовки», про що нагадував йому військовий знак на його парадному кітелі.

По закінченні служби повернувся до столиці. Коли ставав на облік у військкоматі, запропонували роботу в охороні летовища «Бориспіль». Як не крути-верти, а прикордонник, професійні навички відмінні. Та й гуртожиток давали... Охороняв зустрічі високих державних делегацій. Міняючи посади і статуси на роботі, зустрів і очікувану Незалежність, і Міленіум, і неочікуваний КОВІД. На роботі зустрів і війну.

Тут, у Борисполі, зустрів він і свою долю..., дівчину з авіаційних кас. Було все як і належить. Зустрічалися, закохалися, одружилися, отримали малосімейку, а згодом стягнулися на «двушку». Народився син, Михайлик. Викапаний батько і з лица, і за статурою. Мали щастя. Незчулися як виріс. Закінчив школу, авіаційний коледж. Прилаштували працювати тут же, на летовищі..., механіком.

Мав бронь, але до війська пішов добровольцем ще у квітні двадцять другого року. Служити відібрали в авіацію, у Миргород, водієм бензовоза. Усе б нічого, та у квітні 2024-го стали летовище бомбити люто. «Шахідами», «Іскандерами», іншою гидотою. Був приліт, і Михася поранило... А він продовжував відганяти палаючий бензовоз подалі від летовища. Обгорів, звісно, сильно... Лікували у Полтаві і у Києві. За хоробрість, виявлену під час врятування аеродрому, Указом Президента України нагородили бойовим орденом «За заслуги» III ступеня. Батько й мама сина в госпіталі часто навідували.

Вилікували здавалося, повернувся до своєї частини. Знову сів за кермо... Вийхав у перше відрадження до Черкас, повернувся і помер...

Що таке?! У чому причина?! Лікарі низують плечима, відмовчуються... Був солдат – немає солдата. Загинув. А хто винен?! Війна..., на війну нині все списати можна.

Похоронили сина на алеї Слави. З військовими почестями, з прощальним салютом. Усе як годиться... А як же захорониш Совість і Правду? Цього Андрій не знає... Замучило його сумління, спати не дає... Ну як же так, виписували з шпиталю, був хлопець здоровим, тиждень прослужив у війську та й помер. Казна що?! Де ж та Правда?!!

Дружина їздила до ворожки. Та відповіла дипломатично: «Віджив свій вік. Зносився організм...». Який вік, йому ледве двадцять п'ять минуло? Закам'яніли батьки у горі.

Одного темного листопадового вечора зайшла дружина до нього в кімнату, відвела очі та й каже: «Роз'їхатись, Андрію, нам треба! Хоча б

на якийсь час. Не можу я, звелася вся. Дивлюсь на тебе, а бачу Михайлика. Не тебе з роботи очікую, а сина. Збожеволю скоро. Щось треба робити... Поїдь у село, погостюй там з місяць, а потім життя покаже? Та й бабу провідаєш. Вибач, але я дуже тебе прошу. А заспокоюсь, приїду сама... Їй-Богу!»

Що чоловікові лишалося робити? Треба ж стишити горе матері. Нічого нікому не розповідав, не радився... Зайшов у «Кадри», кинув заяву на звільнення та й поїхав до рідної домівки.

Ліс стишив і розігнав біль. Годинами він, як вовкулака, гуляв галявинами і незнайомими вже байраками. Очікував на Олену, а вона все не їхала. Кросівки вже не рятували від болота і твані. Повертався додому, ставив їх сушитися на припічок, а сам падав на дивана і провалювався у якесь чудернацьке марище. Боліла голова, крутило суглоби, розпочинався жар... Пекельний жар. Снівся син... Він дорікав, кликав, навіть соромив, а чому помер не сказав.

Другого дня Андрій не прокинувся, упав у гарячку. Налякана бабуся побігла до сільського старости за допомогою. Зволікати не було часу. Той із сусідом занесли Андрія до стареньких «Жигулів» і повезли на Ніжин. Хоч і далі, але кращою дорогою. У приймальному відділенні спочатку заартачилися, мовляв, а чому не до Прилук? Сільський голова матюкнувся: «А чи довели б?». Здоровий глузд зробив свою справу. Так Андрій опинився у нашій палаті із двостороннім запаленням легенів. Згодом розпочалися ускладнення.

Приїздила Олена, але Андрія не віддали.., слабкий ще. Вона і нині навідує його. Хтось із роботи надумив її найняти адвоката і скласти лист-клопотання до військової прокуратури з проханням провести повторну перевірку причини смерті сержанта Михайла Топтуна. Треба ж таки з'ясувати, у чому там справа? Якщо у результаті отриманих ран, то це одні пенсійні виплати, якщо ж ні – задовольняйся тими копійками, що нарахували: – Тут не в грошах справа, – бідкався Андрій. – Хочу, щоб було все по-правді, по-божому! Потрібно буде йти в суд, піду, щоб подивитися у вічі отому, хто виписав його недолікованого. Мені вже нічого боятися... Найголовніше у житті я вже втратив.

А згодом: – Вадимовичу, ти ж людина освічена, грамотна. Поглянь чернетку листа, що адвокат надіслав до прокуратури, мо' щось виправиш, чи додаси.

Я взяв учетверо складену ксерокопію листа і заглибився у читання. Лист-клопотання було складено доволі аргументовано, зі знанням справи і професійно. Було видно, що адвокат не новачок у цьому ділі... Я виправив кілька мовних огріхів та й повернув листа Андрію:

– Написано толково, з хорошою аргументацією. Має бути повторна перевірка.

– Дай то Бог!

До палати увійшла схвильована Наталія Вікторівна: «Топтун, хутко збирайся. негайно переходимо до ізолятора. Активізувалися туберкульозні палички у вашому організмі. Після повторного обстеження будемо направляти вас у Чернігів до тубдеспансеру».

Вона примусово взяла Андрія під лікоть і вивела з палати. За кілька хвилин прийшли санітарочки і забрали речі. У коридорі було чути його знервований голос: «Дайте хоч перекурити!». Обговорюючи цю подію у палаті, дійшли до колективної згоди: «Зібрати гроші Андрію на Чернігів, та ще, хто скільки зможе, на адвоката».

Увечері примчала Олена і була категоричною: «Ні в який Чернігів він не поїде. Буде лікуватися вдома. Необхідні медичні документи для лікування перешлете «Новою поштою». Я його забираю...», – сказала ошелешеним сестричкам. Замовила таксі, та й подалася на вокзал, щоб встигнути на останню електричку.

За кілька днів мені зателефонував щасливий Андрій і повідомив, що військова прокуратура поновила розслідування за фактом, який викликав смерть військовослужбовця. Мо' й справді встановлять істину. Це так потрібно людям.

Для себе зробив висновок: «Утрату не можна прийняти. З нею просто потрібно навчитися жити... Час не лікує, він просто вчить жити без того, кого любив».

САШКО-СТАРШИЙ

З Сашком-майстром ми мали познайомитися уже давно. Мешкаємо у одному місті, однолітки, блукаємо одними вулицями... Але, бач, не судилося. Зустрілися у лікарняній палаті. При знайомстві він міцно потис мою руку і зізнався: – Давно хотів познайомитися із Олександром Забарним. Знаю, що працюєте в університеті. Люблю читати ваші книжки. Пам'ятаєте, як там у вас... І він з пам'яті процитував доволі значний шмат із мого останнього тексту.

Я був приємно вражений і подивований, а тому, не вагаючись, запитав: – Певно в освіті працюєте, що літературою цікавитесь? Та ще й пам'ять он яку маєте.

– Та ні, я робітник. Звичайний майстер із заводу «Прогрес». Певно, чули про такий?

– Не тільки чув, але й будував його у студентському будзагоні. Шостий й сьомий корпуси. Вигонили з котловану під нуль бетонні роботи, а

потім ще й підмурівок клали... Це було, дай Бог пам'яті, у ... 1975-76-му роках. Зводили флагман українського оборонпрому. Потужне підприємство було...

– Було.., – вставив Сашко і невесело посміхнувся, – так, саме було. З 12 тисяч працюючих залишилося ледве дві, а то й ще менше...

– А чого ж воно так зміліло? Обладнання надсучасне було і фахівці.., дай Боже!

– І обладнання, і фахівці... До речі, перші комп'ютерники в Ніжині працювали на «Прогресі». Це вже потім вони до вас в університет перейшли, рятуючись від безгрошів'я.

– Так наче ж військові замовлення не припинялися? Надходили увесь час.

– Так було до періоду Незалежності, до 1992-го року, а потім Москва обрізала все водночас. Останні роки перейшли на обслуговування китайських швейних машинок. Я, механік вищої кваліфікації, змушений відстоювати зміну біля штампувального станка. От така-то потреба у моїх «золотих руках».

– На вашу думку чому воно так сталося?

– Зрада.., елементарна людська зрада. Не захотіли комуністи незалежну Україну підтримати... Ти ж пам'ятаєш, як у передвиборній гонці зішлись Чорновіл з Кравчуком. Чорновіл тоді заявив: «Ми усіх комуністів пропустимо через лопату». А комуністів тоді було в Україні шість мільйонів, потужна сила. Я ж не винен, що мене за сумлінну роботу до лав партії прийняли. Вважав, що заслужив. Та й більшість думала так само... Отож Чорновіл бовкнув, а Кравчук тихенько промовчав. Люди й обрали більш безпечного... А який Президент, такі й міністри та ще менші начальнички... Саме тоді і розпочався «всеукраїнський дербан». Комуністи владу з рук не випускали... Кожен крав де міг. Хто зброю, хто нафту й газ, хто землю. Пам'ятаєш «аграрну реформу»? Отож-бо, Іван Степанович Плющ, будучи головою Верховної Ради, також ласий шматок землі відхопив. Але «оборонку» міцно тримала під контролем Москва, ні на хвилику не відпускала. Спочатку повідкликали фахівців, згодом вивезли обладнання, а тоді вже і адмінресурс запустили: «дограбовуйте, що залишилося». Отож це – звичайна диверсійна оборудка, зрада.

– Ну і який вихід? – засмучено запитав я.

– А ніякого... Підприємства такого рівня не повернеш, коштів не вистачить...

– А якщо зарубіжні інвестори допоможуть?

– А нащо це їм потрібно? – посміхнувся Сашко.

– Нашу обороноздатність зміцнювати! – не вгавав я.

– Нашу обороноздатність зміцнювати повинні ми самі. Іншим до неї байдуже.

Сашко витер хустинкою спітніле чоло і замислено додав: «Якби дав Бог війну закінчити, а там час покаже». Я погодився. Коли прощалися, міцно потис руку:

– Ти куди зараз? Чаю, та у ліжко?

– Та ні, пообіцяв хлопцям у гаражі одну деталь виточити... Вони там автомобіль готують для передачі ЗСУ. То піду трішки поволонтеру. Бувай, друже!

Я простягнув у відповідь руку, а подумки піймав себе на тому, що саме на таких людях і тримається наш уславлений завод «Прогрес», наш край і наша Україна.

За тридцять років влада могла збудувати квітучу країну з потужною армією. Але натомість будувала собі маєтки, купувала яхти... А народ отримав війну та ще цвинтар під столицею... Від дій внутрішніх ворогів ми втратили більше українців ніж від дій окупантів.

АНДРІЙ-МОЛОДШИЙ

Андрію-молодшому ну ледве перевалило за сорок... Був він невисокого зросту, кремезний у плечах, «підкачаний» у тілі. Займався бізнесом з обслуговування автомобілів. Мав дружину і діточок, а ще любив «копирсатися» у своєму айфоні. Усе чисто знав і про все відав. Де найдешевші ліки у аптеках? У який магазин завезли дефіцитний товар? Скільки безпілотників летить на наш багатостраждальний Ніжин? Та ще з сотню таких «дрібничок». Реагував на ці відомості переважно з гумором. І ніщо не було здатне його засмутити. Навіть власна хвороба. А хворів він за серйозним діагнозом: підводила підшлункова залоза, а звідси проблеми з кишково-шлунковим трактом. На всі застереги лікарів відповідав жартома: «А якось буде».

Хлопцем був поштивим і догідливим. Що кому допомогти? Та, будь-ласка! Як на мене Андрій практично не мав недоліків. Не палив, не гидив матюками, не сварив жінок. А вразив мене ось який випадок...

На кілька ночей у сусідню палату нашого відділення поселили «переселенців» або, як годиться сказати по-новому, «переміщених осіб». Тридцятидворічна «мама Неля» і четверо її діточок, десь від п'яти і до дванадцяти рочоків. Гамірним потічком розбіглися вони нашою палатою. Прихопили усе, що траплялося під руку: цукерки, печиво, шоколадки, олівці, ручки, викрутки... З дозволу, зрозуміло, господарів. Невдовзі з'явилася і мама Неля. Почала нас із дітлахами знайомити:

– Оцей кирпатий, це – Юра, він від першого шлюбу. Йому 12 років

і народився він у Дебальцево. Мамин синок, помічник... Жаль, росте без батька.

– А це Настуня, їй десять років, її я народила вже у Сєверодонецьку. Вона дуже гарно малює... і уважна до всього. Це вона помітила, що у Вадика почалася блювота та ще й висока температура... То нас і зняли з потяга у Ніжині, а так ми до Львова намітили мандрувати. Кажуть, там житло переміщеним дають.

– Отож нашому Вадику вже сім років. Він у нас мріє стати відомим футболістом і грати за «Шахтар». Вадику, ти що до рота тягнеш? Жуйку..., тобі ж не можна, щойно ж промивання зробили.

– А найменший у нас Михайлик. Йому виповнилося п'ять рочків. Це вже дитя від другого шлюбу. Потішне таке..., батько десь воює, а він медальки збирає для забави. Певно, буде генералом. Хлопці, а у вас випадково цигарки немає. Палити хочеться страх як...

У Сашка знайшлася пачка цигарок, віддав. Мама Неля подалася на вулицю...

– Ви гляньте на їхні ноги... – стурбовано розпочав Андрій. – На вулиці злива, а вони у сандаликах, та й ті розірвані... Мимоволі застудишся. Цікаво їх хоч нагодували?

– Так! – хором відповіла дітлашня.

– То й добре! – озвався Сашко.

Андрій-молодший щось зосереджено набирав у своєму айфоні. Зрештою видихнув:

– Вадимовичу, я тут на кілька годин відійду. Прикрий від лікаря.

– А ти куди?

– Та по справах, – посміхнувся, та й зник за дверима. Повернувся, як і обіцяв, за кілька годин. Приніс пакет цитрусових, замашну гілку бананів, цукерки... А потім з кишені дістав шведське шило, голку-циганку, дратву та суперклеї «Момент». Все це ретельно розіклав на столі. Дістав ще одного пакета... Харчі відніс дітям.

Коли мама Неля і її дітлашня вляглися на відпочинок, Андрій узявся до роботи. Він лагодив їхнє взуття. Щось шив, перешивав, клеїв, обрізав... Працював мо' до півночі.

А на ранок на нашому підвіконні розмістилися чотири пари полагоджених сандаликів. Ще й червоні черевички... То для Надійки. Ну що тут скажеш? Турботливий татусь.

Чужих дітей не буває! Особливо у часи війни.

15.10.2025 р.,
м. Чернігів